

Stanko Bunc

POGLED V SLOVENSKO ONOMASTIKO*

V primeri s številnimi in obsežnimi znanstvenimi deli o osebnih imenih pri zahodnoevropskih narodih (Nemcih, Francozih, Angležih) se slovenska onomastika kaže silno skromna. Ne premore niti ene znanstvene monografije, ki bi dovolj izčrpno in v zaokroženi obliki prikazala osebna imena na Slovenskem, marveč šteje komaj nekaj drobnih prispevkov. Ne pomeni to, da pri nas ni bilo zanimanja. Nasprotno. Kakor drugod so tudi pri naših jezikoslovcih, zgodovinarjih in leposlovcih vzbujala radovednost vprašanja, kaj ime pomeni in kako je nastalo. Slo jim je predvsem za to, da doženejo etimologijo in odkrijejo pomen imena. Takšno iskanje nahajamo že pri prvih preporoditeljih, posebej pa še pri romantikih, kakor pri Kopitarju, Čopu in Prešernu. Primerjaj *Prešernove* bistrumne pesniške besedne igre: Prešeren — »Prešerna se brani«, »Sme nekaj nas, ker smo Prešernove, biti prešernih«; Kopitar — kopitar, formularius; Slomšek — Zlomšek; Krempelj — »si dobil le slovenščino v kremplje«; Holzapfel — Lesničnjek; Anastazij Grün — A. Zelenc itd. (Glej *Prešernove Poezije*, Ljubljana 1846.)

Jezikovno gradivo za študij naših osebnih, podobno kakor tudi krajevnih imen še do danes ni dočakalo znanstvene monografične obdelave. Temeljno delo je napisal že pred 90 leti *Fr. Miklošič* (*Die Bildung der slavischen Personennamen*, Dunaj 1860). Ta monografija je za slovansko onomastiko izredno pomembna, za naše delo pa le bolj načelnega pomena. V monografijo slovenska imena namreč niso posebej sprejeta, kolikor pa jih je med splošno slovanskimi, so obdelana le z etimološkega vidika (razbor osnov in pripon), medtem ko je pomen osnov in s priponami narejenih imen opuščen. Po Miklošičevem zgledu je zbral iz zgodovinskih virov osebna imena pri starih Slovencih zgodovinar *Fran Kos* (*LMS* 1886, 107—151), ki se je pozneje zanimal tudi za priimke (*LZ* 1893 in *Doneski* k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, Ljubljana 1894), pa se v posebno razlago imen ni spuščal.

Znanstveno jezikovno raziskovanje naših osebnih imen je počivalo vse do začetka našega stoletja, ko so začela imena vzbujati pozornost poklicnih jezikoslovcev. V desetletju pred prvo svetovno vojno je *Karel Strekelj* v svojih etimoloških razpravah

* Razprava je bila napisana za Ramovšev zbornik *Slavistične revije*.

tu in tam razložil tudi kakšno osebno ime. Prav tako je *Luka Pintar* v številnih toponomastičnih razpravah pojasnil mimogrede marsikateri priimek. Največ pa se je ukvarjal s temi vprašanji *Ivan Koštičič*, ki je med 1904 in 1914 objavil okrog 10 večjih prispevkov. Njegovo delo je pomembno, ker je prvi začel sistematično raziskovati slovenska osebna imena, vendar ima več pomanjkljivosti. Priimke raziskuje predvsem etimološko in premalo gradi na zgodovinskem listinskem gradivu, zakaj v glavnem operira s sodobnim gradivom, nabranim iz imenikov udov Mohorjeve družbe v KMD iz začetka tega stoletja. Strnjeno podobo svojih dognanj je podal v kratkem poljudnem članku v *Mladiki* 1927.

Raziskovanje osebnih imen na podlagi zgodovinskega gradiva se je pričelo pravzaprav šele v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno. Za boljše osvetlitev kolonizacije Selške doline je *Pavel Blaznik* (Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928, 108—115) pritegnil tudi osebna imena. O migraciji na Kočevskem v luči priimkov je pisal *Ivan Simonič* (Etnolog 1934, 107—138). Prispevek iz okolice Solčave je objavil *Fran Mišič* (ČZN 1938, 191—201). Vrsto izpiskov iz cerkvenih matic izpod Pohorja je priobčil *Maks Goričar* (Etnolog 1939, 82—122), medtem ko je *Rudolf Andrejka* z razpravo *Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini* (GMDS 1939, 310—332), nadalje z listinsko odlično dokumentiranim člankom o menjavi priimkov *Pfeifer-Pišec* (ZČ II—III, 152—156) ter z rodoslovno monografijo *Selški predniki* dr. J. Ev. Kreka, Ljubljana 1932 objavil doslej najboljše prispevke k sistematičnemu raziskovanju nastanka in razvoja slovenskih priimkov. Slovníčar *Anton Breznik* se je zadnja leta pred smrtjo ves posvetil študiju osebnih imen. Izpisoval je gradivo iz rokopisnih listin in tiskanega slovstva ter izdal dva krajša prispevka: poljudno napisan članek o priimkih iz starih svetniških imen (KMD 1942, 68—70) in razpravo o zloženkah v slovenščini (Razprave AZU II, 55—76), v katero je zajel precejšnje število zloženih priimkov.

Naš jubilarant dr. *Franc Ramovš* je v zgodovinsko obravnavanje slovenskega jezika pritegnil tudi osebna imena. V *Historični gramatiki II* (Ljubljana 1924) je prinesel okrog 75 imen in priimkov (glej kazalo), v *Kratki zgodovini slovenskega jezika* (Ljubljana 1936) pa okoli 25. Poseben članek je napisal o priimku *Kraigher* (LZ 1919, 190—191) in o slovenskih imenih za lat. Egidius (ČJKZ IV, 120—121). Onomastično gradivo je pritegnil v obdelavo le toliko, kolikor dajejo osebna imena dokazno gradivo za osvetlitev razvoja posameznih glasov ali glasovnih skupin.

Vse, kar je bilo do sedaj napisanega iz slovenske onomastike, so le drobci, pa še ti brez prave medsebojne zveze. Če iz njih pobereмо to, kar ima za razlago slovenskih osebnih imen kak pomen, in presodimo, kaj je treba na tem področju še storiti, potem spoznamo, da je opravljeno delo le kapljica v prostranem in globokem, še malo raziskanem morju. Vzrok za takšno stanje ni le pomanjkanje delavcev, temveč tudi v sistemu dela. Skoraj vsa dosedanja raziskovanja so potekala brez

zadostne naslonitve na zgodovinsko listinsko gradivo in brez potrebne povezave s sociološkimi, političnimi, gospodarskimi, kulturnimi in verskimi razmerami, ki so odločilno sodelovale pri nastanku in razvoju osebnih imen na Slovenskem.

K osebnim imenom štejemo: rojstna ali krstna imena, rodbinska imena ali priimke, deloma tudi hišna imena in razne vzdevke (psevdonime).

ROJSTNA IMENA

Rojstno ali krstno ime prejme vsak človek ob rojstvu ali krstu, je individualno, se ne podeduje in je zelo podvrženo različnim spremembam (osebnemu, krajevnemu in časovnemu okusu) ter dobiva mnogovrstne oblike (deminutivne, avgmentativne, hipokoristične, peiorativne).

Rojstna imena so različnega izvora. V prvih stoletjih po naselitvi v sedanjo domovino so naši predniki uporabljali stara slovanska, poganska imena, ki so se držala še precej dolgo v srednji vek (prim. Fr. Kos, LMS 1886, 107—151). S pokristjanjenjem in nastopajočo germanizacijo se je staro stanje začelo spreminjati. Čedalje bolj so prodirala in se uveljavljala krščanska, biblijska in svetniška imena (hebrejska, grška, latinska, germanska), domača pa izmirala. Ta tuja imena so odpravila nekdanje bogastvo staroslovenskih imen in ga nadomestila z razmeroma majhno kopico tujih imen. Ta proces je bil v glavnem zaključen v 13. stol., še pred nastankom naših priimkov.

Po izvoru delimo rojstna imena na pet skupin:

1. Stara slovenska imena, dediščina iz pradomovine, so po večini zložena podobno kakor stara grška in germanska, n. pr.: Ljudoslav — Damokles, Dietmar; Božidar — Theodoros, Adeodatus, Nathanael, Gottessenk; Bogomil — Theophilos, Gottlieb; podobno tudi Dobromisel, Domogoj, Rastislav, Stanislav, Svetopolk, Večeslav, Vladimir idr.

2. Hebrejska so vzeta iz svetega pisma: Abraham, Adam, Danijel, Gabrijel, Jakob, Janez, Jožef, Mihael, Simeon idr.

3. Grška so se razširila s krščanstvom: Aleksander, Andrej, Jurij, Krištof, Nikolaj, Peter, Štefan idr.

4. Latinska imena je razširjala rimska cerkev: Anton, Avgust, Benedikt, Bonifacij, Feliks, Florijan, Fortunat, Ignacij, Julij, Konstantin, Pavel, Primož, Viktor idr.

5. Germanska je uveljavila germanizacija: Bernard, Henrik, Konrad, Lenard, Ožbolt, Rajmund, Rupret, Sigfrid, Volbenk itd.

Imena pod 2—5 so se vsa širila pri nas predvsem kot svetniška imena ne glede na izvor, ker ljudje sploh niso ločili (tudi duhovniki ne!), iz katerega jezika je ime.

Pač pa je bilo pomembno, katere svetnike so kje v kakem času posebej častili. Šele v novejšem času so različni zunanji dogodki vplivali na »modno« dajanje imen, n. pr. 1916/20 Cita (po novi cesarici!), od 1933 naprej Adolf (Hitler!) itd. Take vzroke bi bilo zanimivo iskati.

Takšna domača in tuja imena so bila večinoma precej dolga in za vsakdanjo rabo prenerodna, zato jih je ljudstvo okrajševalo tako, da se je obdržal le prvi del imena (Bož od Bolantin, Valentin ali Magda od Magdalena), včasih pa drugi del (Tine od Valentin ali Martin, Lena od Magdalena ali Helena). Na tako okrajšano obliko so se pritikala različna obrazila, kakor da je osnova domača. Tako se je razvilo skoraj nepregledno število novih imenskih oblik, ki so bile praviloma dvo-zložne. Iz imena Lavrencij nahajamo takele oblike: Lavre, Lavrec, Lavra, Lavrač, Lavrič, Lavriček, Lavrih, Lavriha, Lavriša, Lavrin, Lavrinec, Lavrinček, Lavko in Lovko, Lovše < Lovrše, Lovša, Lovšin, Lovšina idr. Ta proces je razvil iz razmehroma maloštevilnih krstnih imen velikansko množico oblik, ki so se povečini izoblikovale še pred nastankom priimkov. Tako so nastala rojstna imena prvi in najbogatejši vir priimkom.

PRIIMKI

V središču znanstvenega zanimanja onomastike so priimki. Priimek se drži dofočenega rodu in prehaja po krvnem sorodstvu na potomce kot dedno ime. Na splošno so se priimki v primeri z rojstnimi imeni mnogo manj spreminjali, po postanku pa so precej mlajši od njih.

Medtem ko so naši predniki v prvih stoletjih samostojnega kulturnega življenja uporabljali za poimenovanje posameznika samo eno ime (n. pr. Svetopolk, Rastislav, Vladimir, podobno stari Grki Demostenes, Perikles ali stari Germani Sigfrid, Chlodvig), ki je bilo individualno in se ni podedovalo, ta enoimenski sistem sčasoma ni več zadostoval rastočim potrebam razvijajoče se srednjeveške družbe. Nastajanje mest in trgov s kopičenjem velikega števila ljudi na enem kraju ter sestavljanje upravnih zapiskov je rodilo potrebo po razločevanju ljudi enakega imena. K imenu se je začel dodajati pridevek, ki je bil sprva individualen, toda pri sestavljanju urbarjev se je začutila potreba, da enako imenovane osebe dobijo stalno razločevalno oznako, ki naj jo imajo tudi njihovi potomci. Uvedba obveznega pisanja cerkvenih (krstnih, poročnih in mrlških) matic po 1600 je to prizadevanje privedla v splošno rabo. Tako se je proti koncu srednjega veka in na prehodu v novi vek pri večini evropskih narodov uveljavil sistem dveh osebnih imen: rojstnega in rodbinskega. Na Slovenskem se pojavijo prvi priimki v mestih in trgih že v 14. stol., na deželi pa v 15. in 16. stol.

Imamo še tretji sistem, ki se pa na Slovenskem ni uporabljal. Pri starih Rimljanih v klasični dobi je imel posameznik tri imena: rojstno, rodovno in rodbinsko

(prim. Caius Julius Caesar). Podobno vidimo pri Rusih, kjer se med rojstno in rodbinsko ime dodaja še poočetno ime (prim. Lev Nikolajevič Tolstoj).

Priimki so se na Slovenskem oblikovali v glavnem podobno kot pri drugih evropskih narodih. Glede na postanek (genezo) in pomen jih delimo v štiri skupine:

- I. imenske, ki so se razvili iz rojstnih imen;
- II. krajevne, ki so nastali iz krajevnih in ledinskih imen;
- III. stanovske, ki so se izoblikovali iz nazivov za stan ali poklic, obrt in roko-delstvo;
- IV. vzdevni, ki izvirajo iz najrazličnejših vzdevkov.

I. IMENSKI PRIIMKI so po nastanku razne oblike rojstnih imen ali njih izvedenke. Za poimenovanje oseb enakega imena so začeli soobčani prvotna imena spreminjati na dva načina: ali so jih okrajšali in po svoje oblikovali (Habè iz Fabijan, Jerè iz Jurij, Felè iz Felicijan) ali pa pritikalni osnovnim oblikam razna obrazila. Tako so nastale n. pr. iz imena Pavel številne izvedenke, kakor so: Pavle, Pavlek, Pavlih, Pavliha, Pavlica, Pavlez, Pavlež, Pavlač, Pavlič, Pavliček, Pavličič, Pavlešič, Pavluh, Pavliš, Pavliša, Pavluša, Pavlušič, Pavlovec, Pavletovec, Pavluc, Pavlčič, Pavlonovec, Pavlenič, Pavlin, Pavlinec, Pavlinček, Pavlinič, Pavlinčič itd.

Vsako obrazilo je v dobi nastajanja priimkov imelo svoj poseben pomen, ki ga dandanes pri nekaterih le težka odkrijemo, pri drugih pa sploh ne. Nekatera obrazila so izražala prikupnost in priljubljenost osebe (-è, -ec, -ek, -ej, -ko), druga zaničevanje in zasmeh (-un, -on, -ur, -ač, -ež, -iha), tretja pa so imela pomanjševalni ali povečevalni pomen.

V skupini imenskih priimkov je treba posebej opozoriti na mnogoštevilna *patronimika* in redkejša *metronimika*, ki so izvedena navadno z obrazilom -ič ali -ovič iz očetovega ali materinega imena in zaznamujejo sina: Balantič je Balantov sin, Barborič pa Barborin sin (rojen po očetovi smrti vdovi Barbari ali pa je nezakonski otrok). Prim. gr. Atreides = Atrejev sin, špan. Hernandez = Hermandov sin, stgerm. Karoling = Karlov sin, nem. Petersen = Petrov sin, angl. Johnson = Janezov sin idr.

Skupina imenskih priimkov je zelo bogata, a zaradi močnih okrajšav izhodnih imen in zaradi mnogoštevilnih novih tvorb so ti priimki mnogokrat precej zamotani in včasih se ne dadó zanesljivo dognati.

Jasni priimki so n. pr.: Ahac, Ahačič, Ambrožič, Gregorčič, Janež, Janežič, Janžekovič, Kristan, Kristanc, Kristančič, Lovrenčič, Lavrič, Pavliha ipd. Manj jasni, ki se odkrijejo šele po daljšem raziskovanju v preteklost, pa so n. pr.: Anžur od Janez, Repè od Rupret, Gabron od Gabrijel, Golič in Galun od Gal, Japelj od Jakob, Jerè in Jeriha od Jurij, Lipko in Lepej od Filip, Matek od Matija, Pav, Pavec in Pavlič od Pavel, Tevž od Matevž, Žgur in Žigon od Sigismund ipd.

Slovenska onomastika obsega nekaj nad 200 pomembnejših krstnih imen, med katerimi stojita po številu izvedenk na prvem mestu imeni Janez in Jurij, vsako z več ko 220 priimki (prim. o Janezu SN 26. II. in 12. III. 1945; o Juriju SN 30. IV. 1945). Ti dve stari svetniški imeni nista nič manj plodoviti tudi pri Nemcih, Italijanih, Čehih idr. Skoraj nobenega priimka pa nimamo iz mlajših svetniških imen, kakor iz Alojzij, Karel in Ignacij. Jako redki so priimki iz imen: Adam, Aleksej, Elija, Erazem, Izak, Krizogon, Kvirin, Ožbolt, Rajmund, Silvester idr.

Glede starih slovanskih imen je treba pomniti, da so bila v dobi nastajanja naših priimkov že skoraj povsem izpodrinjena, zato jih le redko srečujemo v priimkih, nekoliko češče so ohranjena v hišnih imenih. Današnja slovanska rojstna imena pa so plod umetnega narodnega preporoda iz dobe romantike, ilirizma in romantičnega realizma kot izraz bojev za narodno in kulturno svobodo.

V genezo imenskih priimkov so prinesli nekaj luči: A. Breznik, KMD 1942, 68—70; Maks Goričar, Etnolog 1939, 90—94; R. Andrejka, CMDS, 1939, 313—315.

II. KRAJEVNI PRIIMKI so se razvili iz krajevnih imen, t. j. iz topografskih orografskih, hidrografskih, etnografskih in ledinskih imen. Takšni priimki so tesno povezani s krajevnimi imeni, zakaj mnogo priimkov je nastalo iz krajevnih imen in narobe. Študij onomastike in toponomastike je v tej skupini neločljivo povezan med seboj. Krajevni priimek pove, kje je bil kdo rojen, kje ima svoje prebivališče ali od kod je prišel v novo bivališče, zaznamuje njegovo trgovsko potovanje ali smer in začasno bivanje v kakem kraju ali deželi. Takšni priimki poimenujejo človeka:

- a) po deželi: Bohinjec, Kočevar, Korošec, Kranjec, Kraševce;
- b) po narodu: Furlan, Horvat ali Hrovat, Lah, Vogrin, Vošnjak;
- c) po kraju prebivanja: Ižanec, Znojilec, Obolnar, Trzinar, Plesnik, Breznik, Zagajšek, Podmilšček;
- č) po legi ali kakovosti hiše ali posestva: Hribar, Skalar, Klančar, Klančnik, Končan, Konšek itd.

Krajevni priimki so narejeni z različnimi obrazy:

- a) -an, -jan: Belan, Brežan, Brojan, Dolžan, Gorjan, Kalan;
- b) -jak: Čepļjak, Doljak, Drabosnjak;
- c) -ar: Brézar, Bródar, Dólar, Hribar, Mlakar, Skalar, Vidmar;
- č) -nik: Brežnik, Brodnik, Hostnik, Jamnik, Podgornik, Potočnik, Ravnik, Sušnik, Vodnik. Na vzhodnem Štajerskem je razvito obrazilo -njak: Brodnjak, Ravnjak, Lipnjak, Lešnjak itd.;
- d) -ec: Blejec, Brginjec, Gorenjec, Dolenjec, Ipavec, Jesenovce;
- e) -šek: Andolšek, Jamšek, Gabršek, Podbevšek, Slomšek. To obrazilo se je razvilo iz starejšega -ščak, -šček (Tulščak, Gaberšček), ki je izpeljano iz pridevniškega obrazila -ski s pripomo -jak;

f) -ski: Briški, Gajski, Pleterski, Starovaški;

g) sestavljeno obrazilo -anec: Gorjanec, Ižanec, Lešanec, Križanec, Rožanec;

h) sestavljeno obrazilo -nikar: Dobnikar, Hostnikar, Ravnikar.

Razbor krajevnih priimkov odkriva jako zanimiv pogled v davno preseljevanje našega ljudstva iz kraja v kraj in iz dežele v deželo. Migracijo prebivalstva v luči priimkov pa bo mogoče prikazati šele takrat, ko bo iz zgodovinskih listin nabranega dovolj potrebnega gradiva, ko se bo dognal izvor nosilcev posameznega priimka (naloga genealogije), ko bodo priimki lokalizirani glede na prvotno domovino in ko se bosta ugotovili narečna uporaba in zemljepisna razširjenost posameznih obrazil.

Krajevni priimki so po izvoru mnogokrat hišna imena, ki so se razvila iz ledinskih. Tako imamo n. pr. v benediktinskem urbarju iz Gornjega grada 1426 imena: Jacob Im pliest — današnji priimek Plesnik, Paul Im lag — Logar (Ignac Orožen, *Das Benediktiner-Stift Oberburg*, 1876, 285). Takšna hišna imena, ki jih je dajalo ljudstvo in ne uradi, v urbarjih pa bila prilagojena nemški izreki in pisavi ali celo prevedena, so živela že davno prej, preden so se iz njih razvili priimki. Marsikje je hišno ime živelo poleg gospodarjevega priimka, včasih pa je izpodrinilo priimek in samo prevzelo vlogo priimka, tako je kmet Novak, ki se je preselil na Slom, postal Slomšek (Kovačič, A. M. Slomšek, I, 12), Kačič pa Orožen (Ig. Orožen, *Kačičev-Orožnov rod*, Maribor 1895, 11—14).

Na genezo krajevnih priimkov so opozorili: P. Blaznik, *Kolonizacija Selške doline*, 1928, 108—115; Fr. Mišič, *ČZN* 1938, 191—201; M. Goričar, *Etnolog* 1939, 82—122 in R. Andrejka, *GMDS* 1939, 313—319.

III. STANOVSKI PRIIMKI kažejo na stan ali poklic, na obrt ali rokodelstvo, pa tudi le na priložnostno zaposlitev, ki jo je opravljal prvi nosilec takšnega priimka. Družbeno-gospodarsko stanje našega ljudstva v mestu in na vasi v fevdalni dobi, ko je skoraj vsaka večja vas imela svojega župana, kovača, tkalca, čevljarja, mlinarja, kolarja itd., nam pojasnjujejo, zakaj so priimki iz nazivov za stan in rokodelstvo tako pogostni. V njih imamo ohranjene vse stopnje nekdanje agrarne, trgovsko-obrtniške in upravne hierarhije.

Skoraj vse stanovske priimke imamo v dveh oblikah, v slovenski in nemški, včasih pa tudi v italijanski, furlanski, latinski ali madžarski, ker so tujejezični državni in cerkveni upravni uradi zapisovali v urbarje in cerkvene matice slovenska imena kaj radi v tujem prevodu. Kdor je povedal pred upravno oblastjo rojstno ime in poklic, je oblast ta naziv za poklic ovekovečila kot priimek, seveda v tujem jeziku. Tako imamo poleg slovenskih priimkov: Kmet, Kovač, Kolar, Lončar, Mlinar, Novak, Ribič, Sedlar, Tkalec, Zidar, tudi nemške: Bauer, Smid, Bognar, Hafner, Miler, Neubauer, Fišer, Sotlar, Veber, Maurer; italijanske: Molinaro, Sartori; madžarske: Molnar, Sabo, Takač. Latinskih priimkov ni ustvarjala samo latinska cerkev, marveč si je marsikateri slovenski izobraženec v dobi humanizma in renesanse

po tedanji evropski navadi prevedel ime v latinščino ali celo v grščino. Tako nahajamo v starih zapiskih mnogo polatinjenih priimkov: Voglar — Carbonarius, Tkalec — Textor, Mlinar — Molitor, Krznar — Pellicanus, Ribič — Pescator, Pek — Pistor, Pisar — Scriba. Nekaj takih polatinjenih priimkov, seveda v spremenjeni obliki, se je ohranilo do dandanes: Tekster, Škriba ipd.

Uveljavitev priimkov v tujem prevodu je med drugim podpiralo tudi to, da so naši ljudje po tujem vplivu rabili za poimenovanje obrti in poklicev največ tuje izraze in da so bili nekateri znani le s tujim nazivom. Tako je prišel preprost slovenski človek do tujega priimka, vendar tak priimek je ostal zapisan le na papirju, ljudstvo pa je uporabljalo svoja imena. Zaradi tega je marsikje nastal dolgotrajen boj med slovenskim in tujim priimkom, kateri se bo nazadnje uveljavil za stalno, n. pr.: Kovač — Schmid — Faber, Kavčič (= Tkalec) — Weber — Textor, Pfeifer — Pišec, Mlinar — Müller — Molitor itd. (Za Selško dolino glej odlično dokumentirane primere pri R. Andrejki, GMDS 1939, 316—319 in ZČ II—III, 152—156.) Iz takšnih stanovskih priimkov so se po vzoru imenskih priimkov s pritikanjem raznih obrazil razvile številne izvedenke, ki imajo pomen samo v kategoriji priimkov: Žnidar — Žnidarič, Žnidarec, Žnidarčič, Žnidaršič, Žnidarek, Žnidarko, Žnidarček itd. Za poimenovanje rokodelca se je lahko uporabil tudi naziv za obrtniški izdelek ali orodje, ki ga je rokodelce izdeloval ali uporabljal pri delu, pa tudi za snov kot znak njegovega poklica. S takšnimi tvorbami je skupina stanovskih priimkov povezana z naslednjo, zadnjo skupino priimkov.

IV. VZDEVNI PRIIMKI. Nič manjše vloge od prvih treh virov niso igrali pri nastanku naših priimkov tudi najrazličnejši vzdevki, ki so jih soobčani kaj radi dajali drug drugemu. Vzdevki označujejo človeka po njegovih telesnih posebnostih ali duševnih lastnostih ali pa tudi po kakem drugem svojstvu, ki je bilo značilno zanj ali za njegovo hišo. Tu je spleta srednjeveška iznajdljivost čudovite tvorbe in obesila ljudem glede na njihove napake in navade dolgo vrsto imen za najrazličnejše predmete in pojme, včasih kar presenetljive. Semkaj spadajo izrazi za živali in rastline, jedi in pijače, obleko in obutev, denar in mero, nadalje starostne oznake, časovna določila rojstva, sorodstvene zveze, pa tudi nazivi za obrtniške izdelke, orodje in snov kot znak obrti. Veliko je tudi hišnih znamenj.

Živalski in rastlinski priimki imajo v glavnem dvojen izvir. Veliko jih izhaja iz starih hišnih imen. V srednjem veku je namreč skoraj vsaka hiša v mestu in trgu imela kako znamenje (grb), navadno žival ali rastlino ali kak drug predmet, po katerem se je imenovala. Takšna znamenja so se uporabljala namesto današnjih hišnih števil in se kot stara navada do danes ohranila le še pri nekaterih gostilnah in lekarnah (n. pr. gostilna pri Jelenu, lekarna pri Angelu). Takšno hišno ime se je preneslo na gospodarja in postalo priimek.

Živalski in rastlinski priimki imajo pa še drugo možnost nastanka. Imena živali in rastlin so se prenesla na človeka, ki je bil po kakršni koli lastnosti ali posebnosti podoben dani živali ali rastlini, n. pr.: Medved je bil izredno močan ali jako neroden človek ali pa je rad godrnjal; Zajec je bil strahopeten človek, imel izredno dolge noge ali pa uhlje; Hrast je bil nenavadno trdnega zdravja in postave; Kopriva je bil zbadljiv človek itd. Nekateri rastlinski priimki imajo izvor tudi v ljudski medicini: Majaron, Levstik. V naši onomastiki imamo kakih 300 imen za živali in približno enako število za rastline, ki so postali priimki. Poleg tega imamo še mnogo izvedenk, n. pr. od Jelen — Jelenc, Jelenič, Jeleničič, Jelenik, Jelenko, Jelenšek idr.

Posebne človeške značilnosti zaznamujejo priimki: Bradač je imel posebno dolgo ali košato brado, Nosan nenavadno velik nos, Grča je bil tršate postave, Grbec grbast itd. Zaničljiv pomen je dalo obrazilo -onja, -anja: Velikonja, Špehonja, Hlebanja, Kravanja. — Po predmetih, ki so v kakršni koli zvezi s človekovim delom in življenjem (po jedi in pijači, obleki in obuvalu, denarju in meri, orodju in pripravah idr.), so se ustalili kot priimki: Kruh, Ocvirk, Jesih; Kožuh, Punčuh; Pehar, Škufca; Lemež, Opeka, Žakelj itd. — Iz abstraktnih izrazov za barve, čas rojstva, duševno življenje, družbeno in sorodstveno razmerje, verske in vražarske pojave idr. imamo priimke: Bevc, Erjavec; Božič, Nedeljko; Misja (= Misel), Duh; Prijatelj, Unuk; Buh, Kurent itd.

Za oblikovanje priimkov so se poleg samostalnikov uporabljali tudi številni pridevniki in deležniki, ki so prav primerni za vzdevke (Prešeren, Majhen; Popit, Zaletel), nadalje precej zloženek (Vodopivec, Gazvoda, Kozoglav, Hudamisel, Lepašega, Doberlet) in nekaj stavčnih zvez (Nestori, Stopistran, Kajdiž).

Pri razlagi priimkov se mnogokrat pripeti, da je kako ime težko uvrstiti v katero izmed naštetih štirih skupin, ker ima priimek lahko več kot en izvor ali pomen (konkurenčno ime). Tako so Lisjaka v enem kraju imenovali rdečelasca, v drugem premetenega in -zvitega človeka, v tretjem pa gospodarja hiše, ki je imela za hišno znamenje lisjaka; Markovec je lahko dedič na Markovem posestvu ali pa doma od Sve-tega Marka; ime Stančič se je razvilo iz Kristančič, v Kropi 1739 pa iz Štefančič (Pokorn, Zgodovina Besnice, 172). Takšna dvomljiva imena more dokončno razrešiti le zgodovinsko gradivo, če ga dobimo, sicer ostane ime nepojasnjeno. Tako moremo razjasniti tudi nekatere na videz popolnoma nejasne priimke, kakor n. pr. Sem ali Šeme iz Simeon ali Doberle iz Dobro jutro (Breznik, Razprave AZU 1944, 57).

Za uspešno razlago postanka in pomena priimkov je odločilno podrobno poznanje socialnih, gospodarskih, političnih, kulturnih in verskih razmer iz življenja našega ljudstva na vasi in v mestu v dobi od 13. do 17. stoletja, ko so iz občnih imen nastajali priimki. Tako n. pr. priimek Šef nima današnjega pomena šef = načelnik, predstojnik, fr. chef, marveč krije v sebi pomen iz srednjega veka, nem. scheffe = sodja, vaški sodnik; prim. priimke Sodja, Sodin, Sodnik; Novak je kmet,

ki se je naselil na novino in jo obdeluje, ne pa vojaški novinec ali rekrut. Takšno napako so zagrešili številni izobraženci, ki so se iz radovednosti, da bi po vsej sili zvedeli, kaj njihov priimek pomeni, zatekali k preprosti etimologiji, prave pa niso odkrili: Homer ni starogrški ljudski pesnik, marveč domači Homar, Holmar, Humer; Videc ni iz glagola videti, ampak iz lastnega imena Vid; Škarja ne pomeni znanega orodja, temveč je iz stvn. scario = načelnik čete, stotnik, pozneje birič; Urbas ni del čevlja, marveč iz imena Urban, narejen z obrazilom -as kakor Jeras iz Jurij; Orač ne bo zmeraj rataj, pač pa tudi Vorač, ki je narečna oblika za Lovrač od Lavrencij; Kavar ni kofetar, ampak gorenjska narečna oblika za Kalar; Vogler ni nem. izraz za ptičarja, ampak le ponemčena pisava za domačega Voglarja; Galun nima nič opravka z mineralom, marveč izvira iz krstnega imena Gal, narejen z obrazilom -un kakor Markun ali Blažun iz Marko ali Blaž; podobno je s priimkom Golež; Prošek ni dalmatinsko vino, ampak izvedenka iz imena Proš = Brož, hipokoristikona od svetniškega imena Ambrož; Močnik ni jed, ampak naziv kmeta, ki ima hišo na močvirnatem svetu; Naglas ni prislov, marveč narečna oblika za Naglost itd.

Iz povedanega spoznamo poglavitne naloge slovenske onomastike. Da bo mogoče priimkom odkriti pravi izvor in pomen, raziskati njih tvorbo (osnovo in obrazila), dognati, kje in kdaj je ime nastalo, ter zaslediti, kod je potovalo in kje danes živi, je potrebno, da se zbere kar se da vse gradivo iz sodobnih in zgodovinskih virov, da se kritično pretrasejo vsi dosednji onomastični prispevki in oceni njih vrednost, da se preišče zemljepisna razširjenost posameznih priimkov, da se začrta geneza in določi klasifikacija. Zadnji cilj pa je, da se na podlagi podrobnih monografičnih obdelav posameznih vprašanj sestavi obsežno in izčrpno delo o priimkih na Slovenskem, ki naj bi obsegalo dva dela: uvod z zgodovinsko, zemljepisno, semantično in etimološko razlago postanka in razvoja priimkov na naši zemlji, drugi del pa slovar, ki naj bi prinesel vsak priimek zadostno razložen. Le tako se bomo tudi Slovenci dokopali do pomembnega dela iz kulturne zgodovine našega naroda.

Résumé

L'onomastique slovène compte déjà un nombre considérable de menues contributions; pourtant nous n'avons pas encore d'ouvrage qui montrerait l'ensemble de nos noms de famille. La cause en est en partie dans le défaut de spécialistes et en partie dans le système de travail et la manière de traiter les matériaux, parce qu'on n'a pas assez tenu compte de documents historiques. Une revue historique de l'origine des noms de famille permet la classification générale suivante:

1. noms de famille développés des noms de baptême;
2. noms de famille formés sur les noms de lieux;
3. noms de famille provenant des noms de professions ou métiers;
4. noms de famille qui sont au fond des sobriquets.

D'après cette classification il sera possible avec des matériaux suffisants de composer un dictionnaire historique et étymologique des noms de famille en Slovénie.